
ЛЕКСИКОЛОГІЯ, ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Зінаїда Козирева

УДК 811.161.2'374.822

Лексикографічне відтворення колірних назв у мовотворчості Євгена Сверстюка

У системі виражальних засобів Євгена Сверстюка важливе місце посідають кольори і слова, передусім прикметники, з відповідною семантикою. Значний інтерес для лексикографії становить розмежування в колірних словах прямого і переносного (символічного) значення. Відштовхуючись від загальнонародної семантики цих прикметників, автор творчо переробляє їх згідно зі своїми естетичними і світоглядними принципами. Розробка колірних назв засвідчує особливу естетичну виразність категорії прикметника загалом [Гусарова 1995]. Своєрідність слововживання на позначення кольорів, підпорядкована певному ідейно-художньому задуму письменника, зумовлює появу в слові нових значень і відтінків значень, які, не відриваючись від загальнолітературних, гармонійно їх доповнюють і збагачують [Качаева 1969]. Як наслідок, маємо цілком своєрідне авторське вживання колірних прикметників, вжитих у творчості письменника не тільки в прямому, номінативному, але й в образно-символічному значенні [Лилич 1962]. Виводячи хроматичні прикметники за рамки основного значення, письменник використовує їх як для створення образів, так і для розкриття внутрішнього світу героїв. Символіку кольорів, вживану в публіцистичних творах, нерідко пояснює сам автор: *Очевидно, п'ятирічне засвоєння цього світу (як на традиційну гулагівську міру – «дитячий термін») лягло художникові [Опанасу Заливасі] маревом сіро-зелених барв на душу і значною долею відкрило ракурс бачення життя – і в «малій зоні», й у «великій зоні»* (Є. Сверстюк, *Блудні сини України*, 1993, 230). Завдання цієї статті – розглянути все багатоманіття семантики колірних назв у публіцистиці Є. Сверстюка.

Особливе місце в колористичній палітрі митця посідає прикметник *сірий* та його похідні – *сіренький*, *сіруватий*, *сірість* тощо як за частотністю вживання, так і з огляду на ідейно-художню значущість цього епітета. Тут і *сіра атмосфера буднів у страшній історії нашого народу* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 78), і *сірі плями, нумери кримінальних справ – і нічого не написано так, щоб можна було вчитатись* (23), і *бунт проти пролетарської некультурності й сірости* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 748), і життя, яке *перетворює «засвічену молодість» на сіре ніщо* (597). Пор. ще низку колірних похідних, тісно пов'язаних з емоційною характеристикою людини: *Навіть коли чоловік був на війні й вернувся з пораненнями і орденами - це не змінювало стилю сірости. Сама війна брудна і сіра, хоч як її малою у кінофільмах...* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 316). Слова, що входять у смислове поле сірого кольору, – найбільш багатofункціональні і семантично місткі. Розмежування естетичних значень з ідеологічною і зображальною спрямованістю у публіцистиці Є. Сверстюка не спостерігаємо – навпаки, увага автора зосереджена на концептуально важливих ділянках образу світу, де природа стає тлом для відтворення мертвого існування людей: *Згузена сірість буднів, наче на дні кратера, звідки текло сонце* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 521); *Деся у передсвітанкову сірість він приходив сам, без клацання замків, без варті, і дивиться мені в лице своїм важким поглядом* (597). Прикметник *сірий* вжито у публіцистичних творах Є. Сверстюка передусім у своєму первісному значенні на позначення сірого кольору – «середній між білим і чорним; барва попелу» (СУМ, IX, 229); на позначення кольору одягу: *Пригадується, я теж ходив у сірій шинелі, аж поки мені одна дівчина не порадила залишити ту побляклу одежину в селі...* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 702). Пор. також у значенні іменника: *Зманіжені й вередливі, вони звикли, щоб хтось задовольняв їхні забаванки з першого погляду, і не дивуються навіть тоді, коли чоловік у сірому виймає з кишені осідланих коней і чемно подає до панських послуг* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 408). Становлення зображального естетичного значення у яскравій метонімічній образності прикметника на позначення сірого кольору відбувається через низку метонімічних зміщень: *А той [юнак] не встояв, зачувши про невичерпний Фортунатів гаманець,*

і, засліплений золотом, навіть не встиг збагнути, навіщо сірому чоловікові здалася чужа тінь і навіщо самому берегти свою тінь (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 408), де *сірий чоловік* означає «в одязі такого кольору». Як засвідчують контексти, естетична ускладненість епітета розвивається від прямого значення («у сірій шинелі») через субстантивацию і метонімічне значення («у сірому») до символічного. Звертає на себе увагу своєрідність авторського вживання прикметника для характеристики людини: позитивної (*А тепер у всіх дзеркалах бачила маленьке й тендітне створіннячко в чорних мереживцях із величезними сірими очима* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 584) і негативної: *маленькі сірі очі* майора-карателя на зоні, які обмацували ув'язнених (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 173). Створюючи образ великої узагальнювальної сили – імперії, автор вдається до опису представників влади в сірих тонах (*сірих набурмосених творців кон'юнктури* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 223)). Показовим у цьому плані є естетичне значення метонімічних епітетів, вжитих за принципом синекдохи – перенесення зорової характеристики окремих деталей на весь образ: *Советська епоха плодила маски, під якими скіли людські долі – люди без біографій! Народився, вчився в школі, навчався в інституті, служив в армії, влаштувався на роботу, одружився... А далі – щораз більш схожі й зім'яті обличчя. І на кожному – сірий одяг* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 315), аж до узагальненого образу цілої епохи – *епохи сірої мжички* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 608); *Епоха любила одягатися так, як у Кремлі вождь: у сірій шинелі, в чоботях, у круглому кашкеті...* (315).

Контексти засвідчують поширення значення *сірий* з кольору одягу на увесь вигляд людини, де окрім кольорової ознаки з'являється переносне значення. Так постійним епітет *сірий* виявляється у Євгена Сверстюка при описі ув'язнених, де він має номінативне значення, але гранично символізоване і експресивно насичене, майже зовсім позбавлене колірних ознак: *У кузові було 30 стриженних, промерзлих у сірих робах зеків* (Є. Сверстюк, світлі голоси життя, 2014, 618). *Темно-сірі зеківські силуети, наче нічні сови, палаючими очима пронизують теміль ночі, повної і непроглядної* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 230). На перший план тут висувається не засвідчене академічними словниками значення

«позбавлений індивідуальності» (пор. у СУМ: «нічим не примітний, невиразний; безлиций» – IX, 229). Розклад особистості у Є. Сверстюка виявляється побічно: чесніші гинуть фізично, слабші – морально. Деградацію творчої особистості автор зображає опосередковано, через характеристику його творів. При цьому засвідчені в СУМі два відтінки значення («бідний за змістом» і «позбавлений яскравості, виразності, оригінальності» – IX, 229) у Є. Сверстюка втілені в одному словосполученні – *сірі газетні віршики*: *Сяйво молодого генія Тичини так високе, що дальша доля його самого і його пізніші «сірі газетні віршики» зникають у цьому сяйві* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 211). Манери деяких письменників засвідчити свою лояльність до режиму Є. Сверстюк означає словосполученням *писати сірим по сірому* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 759). Нерідко автор вдається до колірної паралелі між морально здібнішою людиною і дрібною тваринкою: *Мене було звільнено з роботи без пояснення мотивів – у сірій манері тих мишок, що проскакували в декани й ректори* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 704). Значення *сірий* тут практично не пов'язане з кольором, а відіграє лише допоміжну роль, підсилюючи знижене значення – «нікчемний, дрібний». Великого емоційного значення набуває прикметник *сірий* при створенні пейзажів (*Слова захвату низу лише драматизували самотність один на один на крутому схилі під сірим небом* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 512), образному вживанні, які набувають великого ідейного навантаження: *на свіжих гілках пообрубаних дерев густо посідали ворони і радять раду над німим світом, укритим снігом сірим* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 230); *В маленьких камерах, що у бік Святої Софії, крізь ґрати на маленькому віконці під стелею було видно клаптик неба і вранішню зорю. Це було найрадіснішим моментом наших сірих світанків* (214); *Сіре тло цієї веселки життя творить царський палац з його вічними клопотами на грані фінансового краху й соціального розкладу* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 377).

Слово *сірий* може виступати в переносному значенні, пор. алегоричну форму пейзажного опису в «Блудних синах України», де *сірий* колір стає синонімом *загрозливого, небезпечного*, перетворюючись на символ приреченості: *Мати і хлопчик у білому, поруч корова-годувальниця з*

телям. Місяць за горою посріблів весь цей сумирний згармонізований світ, який стоїть і наче чекає... лиха. І була б неприродною ідилія, якби не постать, яка мусіла десь тут бути: **сірий** вовк з сусіднього пагорба налагодився накрити одним стрибком все це сумирне щастя (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 231). Як бачимо, експресія прикметника *сірий* негативна і пов'язана лише з неприємними асоціаціями.

В українській культурі білий колір як символ світла і чистоти, який захищає від темних сил, протистоїть чорному, а в творчій палітрі Є. Сверстюка ще й сірому (*Не диво, що при спробі повернутися до правди звичайна напівправда збагачується фактами, які, зрештою, і раніше притишено сиділи у свідомості...* **Білі** плями стають **сірими** плямами (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 81). Білий колір вжито як у своєму прямому, номінативному значенні (*Навесні вони [дружина і дочка Є. Сверстюка] готувалися до тієї неділі, коли приїде Іван Бенедиктович [Бровко] на білому авті й запросить їх на конвалії* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 714); *В Опанаса Заливахи є відома картина в кількох варіантах – «Покрова»: смутна Богоматір великим білим покривалом у своїх **білих** руках захищає голови малих світу сього* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 231); *Мав відряду уявляти Тебе в **білому** зекмундирі...* (150); *...метафізичні зустрічі на **білому** папері німецьких видань, де нас називали «драй ес» – Сверстюк, Світличний, Стус* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 588) і в образних порівняннях (*У весняні свої літа літала всюди І упала, як **білий** птах, мені на груди* (715), так і в переносному (*Нині 60-річчя процесу Спілки визволення України (СВУ), що його серед **білого** дня вчинено більшовиками над тими, хто був славою і совістю української землі* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 33), репрезентуючи зв'язок білого з мотивом чарівного (*Жіночий образ у нього [Бориса Мозолецького] віддзеркалюється у світлі **білих** лілей, заплетених у коси, а давнє кохання виростає і виідеалізовується в зірку полів* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 465), як у позитивному з позицій автора (*З народньою церквою властям було важче боротись, ніж з казенною, що успадкувала старий послух. Чекісти обстежували парафії УАПЦ і встановлювали, що там священниками служать кілька сотень старшин українського війська, десятки діячів колишніх соціалістичних партій українських, десятки офіцерів старої армії і навіть*

офіцери з **білих** армій... (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 35]), так і негативному контексті (*Свобода наша має свою специфіку і свою назву: гласність. Власне, вона починається з поступового знімання печатей – відкриття білих плям* (41); *Лесів написав тільки те, що прорвалося як стогін. Наче з безодні білого мовчання він снить невимовну правду свого часу і свого краю* (226).

Прикметник *білий* автор використовує також для творення складних слів: *Часто мені ввижаєшся – у снах, у думках, у мріях – білоштанний і бронзоліций – виступом сягнутим пливеш у марево обрію літнього – над спеченим шляхом степовим* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 152).

Фразеологізм *біла ворона* зазвичай вживається для характеристики того, хто не схожий на інших, якого відкидає суспільство за цю його несхожість. Увійшовши в мовлення з дикої природи, де чорні ворони можуть забити на смерть свого родича-альбіноса, оскільки білий колір впадає в око хижаку і в небезпеці опиняється решта представників виду. Є. Сверстюк творчо переосмислює це словосполучення, наголошуючи на несхожості як позитивній ознаці моральної вищості (*Але задумайтесь: у нас зовсім нема іншої зброї, крім моральної. Якщо не будемо вищі морально – нас і не помічать.. Ми можемо перемагати тільки тією силою, якої у них нема: силою білої ворони, яка не каркає і не краде* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 55); *На кожному кроці перед нами стояв вибір: або приєднатися до солдатів ідеологічного фронту, або залишитися білою вороною, на яку кидають болото, примовляючи: «то за відповідальність і свою честь», а то «за посольство перед людством», а то «за увагу й повагу читача»* (174). При цьому він вдається до образного протиставлення білому не тільки чорного, а й сірого: *Терті життям, гартовані в чергах, знані й переслідувані захисники рідного слова, може, зроду не бачили того орла – навколо то каркають чорні ворони, то цвірінькають щось сіренькі горобці* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 54). Взагалі характерною особливістю творчої манери Є. Сверстюка є широке вживання кольорних прикметників для творення зоометафор, пор.: *У тюремні ночі світ зовсім інший, ніж у тюремні дні. Видимість здрібнює. А тут тіні виростають, і замість метушливих сірих мишок з'являються голоси* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 597).

Прикметник *чорний* у Є. Сверстюка вжито тільки в негативному плані. У прямому значенні цей колірний прикметник трапляється рідко: *Тут, у чорних наметах 7 × 21 м по 60 осіб, на нарах у два ряди вони почали рахувати години, дні, роки* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 618); *Невеликий, горбатий Підгорецький і здоровенний чоловік Верхоляк, двоє старих солдатів УПА (Української повстанської армії), які відбували свої 25-річні строки, перешили мою чорну табірну форму – куртку, штани й картуза – таким чином, щоб вона виглядала навіть людському, не так принизливо* (687), ще раз вжито при згадці про *чорні дула автоматів* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 113) та як прізвисько наглядача у зоні – *чорний вовк* (154). Решта контекстів зі словом *чорний* малюють страшну і безнадійну картину життя, як його бачить письменник: *Чорна година* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 36); *Їх прапор, як чорна діра, свище негативними гаслами* (14); *Чорна діра з прапора переноситься в душу, і вітер часу вимітає «на смітник історії» честь, порядність, національну гідність* (там само); *Велике закамучення чорних сил відчувалося у 1972 році, особливо під час зміни П. Шелеста на В. Щербицького* (150); *Ленін для Олексія [Братка] був реальним утіленням чорної енергії – геній тероризму* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 701).

І якщо *білий* традиційно символізує у Є. Сверстюка колір надії і мрії людини, то *чорний* – навпаки – колір безнадії і розпуки: *Чорні сотні затягували деморалізований і денационалізований елемент* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 116). У публіцистиці Є. Сверстюка майстерно використано протиставлення цих двох кольорів: *Всі ми втішилися на цій конференції, коли зачули в доповіді академіка Русанівського слова про «ерозію совісти» – нарешті почуємо каяття з перших уст за ті чорні списки заборонених слів і букв, за те мовчазне яничарство* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 58); *То правда, що народ наш віками утримуваний в чорному тілі і гартований* (62); *Там я відчув глибоко стривожену душу ідеаліста, замисленого над нашою чорною затоптаною нивою, де вже не видно слідів розіллятої крові* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 658), *І мовчить забута світом Україна, яка стала відома по всій землі в імені чорного полину – Звізди Полин – Чорнобиль...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 67); *Чорне мовчання і чорне*

слово олжі над обдуреним, заляканим народом – то диявольська емблема Слова (67); Над **чорним** слідом смерти знов стає зверху Бог і починає вічне диво народження світла (68); **Чорна** зона знесилення, відчуження від себе (102); **Чорні** сили(150); **Чорні** ями мовчання (153); **Чорні** роботи (213); **Чорний** рік (154); **Чорний** навколишній світ (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 663); За вісім років раніше він [Василь Симоненко] писав: «У тридцять смерті в очі подивлюсь», Але за два роки - він уже мчав проти вітру на **чорному** коні (457); Мов **чорна нитка**, тягнеться те внутрішнє роздвоєння в характерах російських інтелігентних людей аж до наших днів. ..Тургенєву судилася ця **чорна нитка** вже змалку, коли він покинув лютий поміщицький світ своєї матері й почав з дев'яти років учитись у німецькому пансіоні (434) та ін. Пор. також алегоричний образ чорної павутини на позначення того, що повністю обплутує, цілковито підпорядковує собі: Відповідальність була зведена до звітності перед начальством і підсвідомо – до очікуваної звітності перед КГБ, куди можуть викликати будь-кого і будь-коли (ніхто не знав, де починається та **чорна павутина** і де вона закінчується, хоча всім було ясно, що починається десь у Москві, а закінчується десь на порозі твоєї хати (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 481).

Кольори червоної гами посідають особливе місце як найбільш яскраві і виразні порівняно з переважними в природі голубим, зеленим і ахроматичними тонами [Язикова1969: 130]. Червоний колір, виступаючи стосовно решти кольорів гами родовим позначенням («який має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим; кольору крові та його близьких відтінків» – СУМ, XI, 296), в контекстах може набувати і позитивного, і негативного забарвлення. Прикметник *червоний* вжито як у номінативному, колірному (*Київський університет повитий підозрілою легендою про «революційність» (за яку його нібито зафарбували в червоний колір). ..Червоні* колони [університету] стояли твердо на своїм (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 708); *Загорілось червоне світло: небезпечно!* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 237); *На місце скинутого в річку Коноплянку білого орла несли в Чорницю аж два червоних прапори: один – із чорною свастикою, другий – із серпом і молотом* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 1993, 618); *Уже повісили червоний прапор із чорною свастикою в Луцьку, Києві [Києві], Харкові*

(619), так і в переносному значенні, де колір виступає засобом емоційно-психологічної (*Жіночий силует на тлі **червоного** сонця чи то вихору в очах – вибивається із загальної тональності, як тривожний крик птаха* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 229) та соціально-політичної характеристики (*Я бачив принишклих «патріотів», ...**червоні** лави на все згідних наперед «трудящих»* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 604). У публіцистиці Є. Сверстюка з червоним кольором пов'язане все негативне, відстале, загрозливе, виражене словосполученнями: *А тим часом падіння влади Антихриста в Європі почалось уже після поразки фашизму. Саме тоді настала хвиля клерикалізації Німеччини, Польщі... Нарешті та хвиля захоплює і пустелі **червоної імперії зла*** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 75); *Але на спустошеному війною і **червоною мітлою** західньому і східньому березі десь під уламками залишився скарб – пісня і молитва матері* (31); *Стався замах на Тичину як поета в жахливому 1933 році, коли смерть з косою стала **червоним диктатором** України* (198); *Там майже все живе було придушене **червоним** катком* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 760); *Я не вважав і не вважаю, що після стількох років після **червоного терору** – хоч якими жахливими були його методи й масштаби – варто покарати або саджати в тюрми злочинців, які доживають свої останні роки* (688).

Прикметник *червоний* найвиразніше демонструє «кольорову» диференціацію політичних поглядів. Цілком конкретно через колірне зіставлення здійснена автором ідеологічна установка – через зоровий контраст провести паралель між комуністами (*червоними*) і фашистами (*коричневими, брунатними*): ***Червоні** розуміють **коричневих** з півслова* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 72); *Мовчать волинські ліси про свою легенду морального й духовного опору **червоним** і **коричневим** демонам* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 615); *Розважливі батьки й діди докоряють своїм синам і онукам: «Дурні ви зі своїми ржавими гвинтівками [гвинтівками] й гранатами [гранатами]. Нині цілий світ тремтить перед тим Гітлером і Сталіном, а ви хочете воювати проти них обидвох разом». ...А «дурні», озброєні трофейними автоматами і вже гарматами, витримували війну і проти **брунатних**, і проти **червоних** «визволителів» десяток років(340); ...їх [**червоних**] не судять, як судили **коричневих**, і їх не поставили на коліна для сповіді* (616). Символічного

значення набуває в авторському тексті поєднання цих кольорів, вжитих у прямому значенні: *У 14 років я писав на стіні хати червоно-рудюю фарбою «Смерть Гітлеру й Сталіну!»* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 515). Нерідко червоний колір виступає засобом непрямого протиставлення ворогуючих сторін: *(Червоні війська були російськомовними і кричали не «слава», а «ура»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 205).

Велике різноманіття семантики прикметника *зелений* в мові творів Є. Сверстюка, вжитого автором як у прямому, номінативному, так і в образно-символічному значенні. Нейтральна номінативність прикметника *зелений* - «один з основних кольорів спектра – середній між жовтим і блакитним» (СУМ, III, 553) використана письменником для характеристики предметів з природним зеленим кольором, а також предметів або речей, пофарбованих у зелений колір (*Волиняк Іван Денисюк дивним чином схопив її [Олени Теліги] образ і зберіг його у дитячому спогаді, коли ясна пані в зеленому капелюшку гостювала літо в його селі Залісах у родині Штулів* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 302); *І зелену кужайку геть витіснив синій капрон* (742), зокрема коли йдеться про картини художників (*А тут у вітрині сальону навпроти оперного театру якісь зелені акварелі, які здалеку ввечері нагадують Чюрльоніса. З цієї вічної зелені визирає дивний кінь і великими очима дивиться у вічність* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 232). Вжитий для характеристики кольору трави, листя дерев, прикметник *зелений*, залишаючись в межах номінативного значення, набуває нового стилістичного забарвлення – залежно від контексту, з додаванням якого-небудь означення для підсилення колірної ознаки (*Милує око в доробку Заливахи майже ідилічна світло-зелена, наскрізь музична картина більшого розміру – «Щедрість»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 231); *Найпростіший образ «Купе» – «столипінський» вагон, з якого в темно-зелених барвах цілий букет стриженних голів, очі горять спогадами про волю і жагою життя* (230). Символічне значення слова *зелений* з'являється тоді, коли воно зберігає свою колірність не тільки як позначення кольору, а передусім як характеристика внутрішнього змісту якогось предмета чи явища: *Але горизонт вимагав більшої культури мови – більшої, ніж дозволяв інститут мовознавства АН УРСР і зелено-зелений словник* (Є. Свер-

стюк, Блудні сини України, 1993, 28); *Те, що Раїса Лиша з її яскравим поетичним і малярським даром досі залишається майже в «невідомих», мені здається показником нашої збідненої, спустошеної культури, заповненої пересічністю та сурогатами, які розгортаємо нині, як кучугури снігу, пробиваючись до вічно зелених аксіом...* (207). Пор. зелений у складі стійких словосполучень: *Безпринципність і суспільна байдужість відкриває зелене світло для наполегливих балакунів* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 43); *За всієї відмінності сприймання феномену духа французом Шарденом, українцем Вернадським і звичайним селянином, який у зв'язку із зеленими святами знав, що Святий Дух зійшов на простуватих рибалок і митників та дав їм силу апостолів – за всієї відмінності вони однаково розуміли головне: Дух дає нам силу, сенс і перспективу* (47).

Прикметник *жовтий* («який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середній між оранжевим і зеленим») – СУМ, II, 540) у творах Є. Сверстюка вжито лише в образно-символічному значенні: фразеологізм, що відображає сучасні реалії і представлений універсальним для всіх мов словосполученням *жовта (бульварна) газета* на позначення поширюваних за досить низькою ціною видань друкованої преси, що спеціалізуються на чутках, сенсаціях (часто удаваних), плітках про життя відомих людей; синонімічна назва – *жовта (бульварна) преса*: *Жовта газета не проти залучити серйозного автора і серйозний матеріал* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 342). Назва уперше з'явилася в пресі в 1897 р. Усі версії щодо походження жартівливої назви пов'язані з кольором: згідно з однією з них це колір газет, що друкувалися на жовтому папері і розпалювали конфлікт, що призвів до іспано-американської війни; інша версія пов'язує назву з коміксом «Жовтий малюк» (Yellow Kid), який розвінчував ура-патріотичну істерію в японському суспільстві під час китайсько-японської війни 1895 року). Автор творчо переосмислює і експресивно поглиблює загальноживану назву на позначення продажної, угодівської, низькопробної журналістської продукції словосполученням *жовта калюжа*: *Я тримаю в руках газету з портретом Солженицина і боюсь розгорнути, щоб не упасти в безодню. ..До якої ж «свободи слова» ми дійшли, коли так серед білого дня можна обплювати велике ім'я!... І купати його в жовтій калюжі* (Є. Сверстюк,

Світлі голоси життя, 2014, 683). Отже, маємо цілком своєрідне авторське вживання прикметника *жовтий*. Відштовхуючись від загальнонародної семантики цього прикметника, автор творчо переробляє її згідно зі своїми естетичними і світоглядними принципами.

Матеріали дають змогу виділити передусім пряме, номінативне значення слова *голубий* і його синоніма *блакитний*. Словники визначають пряме, номінативне значення цих слів: *голубий* «який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середнього між зеленим і синім; кольору ясного неба; світло-синій, блакитний» (СУМ, II, 118), *блакитний* «небесно-голубого кольору; голубий» (СУМ, I, 196). Стилiстичні рiзновиди прямого вживання цих слiв варіюються в межах утилітарно-побутового і поетичного вираження. У плані побутового використання цих слів сверстюкова манера суголосна зі звичним для літературної мови вживанням (*Боса на снігу, в блаженськiм голубiм платтi, вона [Надія Світлична] йде поміж голих дерев із проліском у руці...* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 609). Поетичний план вираження надає прикметнику образності, що споріднює його з уживанням у переносному значенні (*У тихому сосновому лісі ми зупинились на галявині і стали, як зачаровані: поляна була вся блакитна і наче співала до неба. Розквітлі незабудьки застелили геть усю поляну суцільним килимом* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 713). Прикметник *голубий* засвідчує одночасне функціонування у номінативному і образно-символічному значенні: *Голуба бабуся – ..скам'яніла упокорена пам'ять, а її голуба онука дивиться на світ великими очима надії* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 233). Пор. у переносному значенні: *Поетові [П.Г. Тичині] цей переступ, цей перехід з голубого храму соняшних кларнетів до залізного плуга та до зеленої вегетації в опустілому світі був чужою піснею, в якій він у компанії бадьоро підтягував не своїм голосом* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 196). Упродовж історичного розвитку слово *голубий* віддалилося від своєї первісної етимологічної форми, що пов'язувала його з кольором оперення птаха – голуба, утвердивши в сучасній свідомості зв'язок з кольором ясного неба [Трифоновна 1962: 142]. Проте навіть ужитий для характеристики кольору неба, зірок, цей прикметник, залишаючись у межах номінативного значення, набуває нового стилістичного забарвлення – поетичного – залежно від контексту: *Бо то зовсім*

інше свято, інше уявлення про себе, коли зібрати до купи всі дивоцвіти, що заясніли під голубим небом Поділля (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 634); *На Становому плоскогір'ї в холодні бурятські ночі зорі такі великі, що здається – вони гріють. Як циганське сонце. В пустелі велелюдного міста вони блякнуть, але голубе мерехтіння залишається* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 10), з додаванням якого-небудь означення для підсилення колірної ознаки: *Деся мені вчувається, як у сусідній камері ПКТ (нас посадили нарізно) він [Йозеф Менделевич] чистим голосом наспівує Давидові псалми і затихає на оклик наглядача: «Менделевич, это вам не синагога». І згадується прощальна усмішка його ясноголубих очей: було передчуття, що нас розкидають* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 113). Контексти засвідчують приклади поступового набуття прямим значенням слів *голубий* і *блакитний* переносного опоетизованого значення. Символічне значення слова *голубий* з'являється тоді, коли воно зберігає свою колірність не як позначення кольору, а як відчуття, сподівання чогось прекрасного і радісного: *Але що станеться з Тичиною? „А все ж ... відректися від тебе не можу», – благально простягне він руки до своєї Мадонни – „мій Цвіте Голубий!»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 42). Блакитний колір засвідчений тільки іменником *блакить* у значенні «блакитний простір неба»: *Перед задратованим тюремним віконцем уперше відкрився в'язневі на світлому клаптику блакиті вічний символ хреста* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 604).

Прикметник *синій* («який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середній між голубим і фіолетовим») – СУМ, XI, 182) вжито у прямому значенні (*Звичайно, належало б синіх квітів* – Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 537) та як частина складних назв: *синьо-сірий* – синій з сірим відтінком (*І коли б навіть у нас не залишилося портрета Грабовського, ми відтворили б його величний образ з жандармського протоколу: «Голова велика, продовгувата; обличчя чисте; очі синьо-сірі; ніс прямий; голос тихий; мова поривчаста; хода швидка»* – Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 210) і *синьо-жовтий* на позначення гами кольорів державного прапора незалежної України (*Найзавзятіші приходили у вишиваних сорочках, із синьо-жовтими прапорами* – Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 37).

У пейзажних описах трапляється колірний прикметник сизий «темно-сірий із синюватим полиском; сіро-голубий» (СУМ, IX, 162): *Про щось марить сизий козацький степ – той, що був у ковиловім сні, той, що є в димах великого міста, той, що буде?* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 208).

У прямому, номінативному значенні прикметник *рожевий* («світло-червоний» – СУМ, VIII, 598) у публіцистичних творах Є. Сверстюка трапляється дуже рідко – в описі природи («*А материнка у вас є?*» – *запитую. «А от же вона – рожеві квіточки – Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 763; Десь за Києвом зупинив авто біля незайманого рожевого луку. Квітучий луг у надвечірньому промінні, здавалося, молився невидимому Богові – 713*). У переносному значенні прикметник *рожевий* має кілька значень: 1) «нічим не захмарений, який містить у собі тільки приємне, радісне, світле; райдужний» (СУМ, VIII, 598): *Західня інтелігенція, спадкоємиця гуманістичних традицій, набула інфантильно рожевого кольору і з симпатією поглядала на Москву, яка систематично винищувала народ голодом та клясовою війною і рішуче зборювала «абстрактний гуманізм»...* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 48); 2) схильний прикрашати, ідеалізувати що-небудь; сповнений романтичних ілюзій. | Образно. *Рожевий Захід співчував «грандіозному большевицькому соціальному експериментові»* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 235); 3) ліберальний, співчутливий до комунізму. *«Боротьба за мир», «квітуче життя при соціалізмі», ..«дружба народів» – із цих мозаїчних стереотипів ліпилися пропатандистські кліше для «прогресивної» преси цілого світу. І не слід забувати, що той світ був прокомуністичним, «рожевим». По суті невелика кількість советологів добре відчувала фальш і розуміла, як майстерно обсновано павутиною людські уми* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 753). Авторський колірний дієслівний неологізм *зарожевлювати* має значення «подавати що-н. негативне у прикрашеному вигляді, приховуючи недоліки; представляти що-н. непривабливе як приємне, радісне, світле; ідеалізувати» *Він [Стендаль] виводив образи героїв, приречених на лицемірство й пристосовництво, він витворив майже точні етичні форми такої поведінки, але як письменник Стендаль ніколи не показував безсовісності й аморальності за гарною ширмою, ніколи сантиментально не зарожевлював*

егоїзму, легкодухости чи пристосовництва, яке усвідомлює себе як мало не громадянську добродішність (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 416). Привертає увагу підсилювальна функція колірного прикметника *рожевий*, оригінально вжитого автором зі словом ман, де останнє позначає філософську категорію суспільного буття як повсякденність, несправжнє буття: *Якби зібрати апологетичні просоветські публікації навіть відомих авторів на Заході, то сьогоднішній читач не повірив би своїм очам. Через **рожевий ман** пройшли Герберт Велс, Ромен Роллан, Бертран Рассел, Анрі Барбюс* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 443). Прикметник *водянисто-рожевий* вживає автор у переносному значенні, коли йдеться про що-небудь невиразне, малозрозуміле, розпливчасте: *Оскільки повнозвучне і повнозначне слово несе талант, а талант винищувано з жорстокою послідовністю, то мертва епоха будівництва комунізму культивувала **водянисто-рожеве** слово і блудливо-догідливу думку* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 41).

Помаранчевий колір трапився лише у словосполученні на позначення подій на київському Майдані Незалежності 2004 р.: *У свідомості багатьох українців імена Томаса Масарика і Вацлава Гавела є найтеплішими світилами на горизонті ХХ століття. ..Ми пережили Празьку весну 1968 року як спалах творчих сил і навіть надію на гуманізацію Негативного Принципу. ..ваша Оксамитна революція стала для усіх святом і прелюдією незалежності України, а також, певною мірою, і **Помаранчевої революції*** (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 448).

Нижче подаємо лексикографічно оформлені колірні найменування у творчості Є. Сверстюка.

білий: біла ворона*, схв. Той, хто різко виділяється серед інших, несхожий на оточення своєю високою моральністю, силою духу – позитивна оцінка такої незвичайності. *Але задумаймося: у нас зовсім нема іншої зброї, крім моральної. Якщо не будемо вищі морально – нас і не помітять. ..Ми можемо перемагати тільки тією силою, якої у них немає: силою **білої ворони**, яка не карає і не краде* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1989), 55); *На кожнім кроці перед вами [в'язнями] стояв вибір: або приєднатися до солдатів ідеологічного фронту, або залишитися **білою вороною**, на яку кидають болото, примовляючи: «то за відповідальність і свою честь», а то «за посольство перед людством», а*

то «за увагу й повагу читача» (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 174). – У СУМ: *несхв.*; «про того, хто виділяється серед інших чимсь незвичайним». / (У мовлення вираз увійшов з дикої природи, де чорні ворони можуть забити на смерть свого родича-альбіноса, оскільки білий колір впадає в око хижаку, а тому в небезпеці опиняється решта представників виду). **Біла книга** [з англ. *whitewriter*]. Збірник документів і матеріалів, звіт або довідник, що подають певну проблему і способи її розв'язання. *Нас заохочували шукати винних. Але чи були в нас спроби створити всупереч усьому білу книгу про жидів, що рятували українців і про українців, що рятували жидів... Адже це головне, що мало б залишитись у пам'яті від минулого* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 122). **Біле мовчання**. Алюзія до перифрази, якою називають край вічної мерзлоти, снігів, безлюддя – Арктика, Антарктида, Крайня Північ – як безодня мовчання білого снігу й льоду. *Ярослава Лесіва довго возили кримінальними етапами – він був чи не найбільш самотнім і забутим. ..Табори суворого режиму – політичні й побутові, тюрми, етапи, безнадійно довгі голодівки й знову фальшиві звинувачення та безсоромні суди цілковита сваволя каральних сил. І дно злочинного світу. Є у Лесіва такий вірш: Мовчання – золото, притакують молоти. В цих чотирьох словах – уся епоха! Цю епоху він важко пройшов – по самому дну Хтось може написав десятки томів жалів і процань. Лесів написав тільки те, що прорвалося як стогін. Наче з безодні білого мовчання він снить невимовну правду свого часу і свого краю* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1988), 226). Пор. рос. белое безмолвие. **Білі плями**. Недосліджені, невивчені питання, проблеми; незнана земля – лат. *terra incognita*. *Свобода наша має свою специфіку і свою назву: гласність. Власне, вона починається з поступового знімання печатей – відкриття білих плям. ...Білих, сірих і чорних плям відкривається щораз більше* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 41). – Первісно – білі плями – незнані території – на географічній карті.

білесенький, -а, -е, *перен.* Дуже чистий, непорочний. *Розплачувалися за гріхи тих, що «правдою торгують і Господа зневажають», не лише їхні внуки, а мільйони білесеньких душ-пташок («Великий льох»), непорочних у своїй простоті* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 133).

білоштáний, -а, -е. Одягнутий у білі штани, у білих штанах. *Ще одна листівка [від Василя Стуса] – підсумок першого року на Колімі. «.. Часто мені ввижається у снах, у думках, у мріях – білоштаний і бронзоліциий – виступом сягнистим пливеш у марево обрїю літнього – над спечним шляхом степовим»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 152).

бронзоліциий, -а, -е. У якого золотисто-коричневий колір обличчя, що нагадує колір бронзи; з обличчям кольору бронзи; засмаглий. *Часто мені ввижається – у снах, у думках, у мріях – білоштаний і бронзоліциий – виступом сягнистим пливеш у марево обрїю літнього – над спечним шляхом степовим* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 152).

водяністо-рожевий, -а, -е, *перен.* Про що-небудь беззмислове, пусте та водночас вигадане, нереальне, фальшиве. **Водяністо-рожеве слово**, *перен.* Нечітке, беззмислове, сповнене примарних обіцянок. *Оскільки повнозвучне і повнозначне слово несе талант, а талант винищувано з жорстокою послідовністю, то мертва епоха будівництва комунізму культивувала водянисто-рожеве слово і блудливо-догідливу думку* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 41).

зелéно-зелéний, -а, -е. Який має зелений колір палітурки і недосконалий за змістом. *В колі шістдесятників треба виділити нашу славу когорту перекладачів на чолі з Григорієм Кочуром і Миколою Лукашем. Вони нібито мали законне право проносити образи, ідеї та віяння Заходу – під гаслом розширення культурного горизонту радянської людини. Але горизонт вимагав більшої культури мови – більшої, ніж дозволяв інститут мовознавства АН УРСР і зелено-зелений словник* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 28).

найчорніший, -а, -е, *перен.* Тяжкий, безнадійний, позначений розгумом беззаконня, слабкістю влади. *Вся безбожна система в найчорніші дні агонії зовні дотримувалася Божих понять, лише намагалася наповнити їх іншим змістом...* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 103).

рожевий*, -а, -е, *перен.* **1.** Який містить у собі тільки приємне, радісне, світле; нічим не затьмарений, сповнений щастя й благодаті. *Нарешті всюди перевірені євреї в 1949 році штрикнули вождя в саме серце й продемонстрували цілковиту ненадійність у справі побудови «рожевого» Ізраїлю* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 105). **2.** Схильний прикрашати, ідеалізувати що-небудь; сповнений романтичних ілюзій.

Образно. **Рожевий** Захід співчував «грандіозному большевицькому [більшовицькому] соціальному [соціальному] експериментові» (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2007), 235). **3.** Ліберальний, співчутливий до комунізму. «Боротьба за мир», «квітуче життя при соціалізмі» [соціалізмі], ..«дружба народів» – із цих мозаїчних стереотипів ліпилися пропатандистські [пропагандистські] кліше для «прогресивної» [прогресивної] преси цілого світу. І не слід забувати, що той світ був прокомуністичним, **«рожевим»**. По суті невелика кількість советологів добре відчувала фальш і розуміла, як майстерно обсновано навутиною людські уми (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2001), 753).| у знач. ім. **рожевий**, -ого, ч., перен., ірон. Той, хто все ідеалізує, прикрашає; ідеаліст, романтик. Я твердо переконаний, що між традиціоналістами, між справжніми сповідниками юдаїзму і християнства – а це підтвердила наша попередня моральна домовленість із сіоністами в таборах – завжди більше спільного, ніж між **рожевими**, які нібито розмовляють однією мовою. Бо в основі справжності [справжності] мають лежати Абсолюти (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 121). – У СУМ: без лапок; радісний, світлий.

світло-зелений, -а, -е. Зелений зі світлим відтінком (про колір). *Милує око в доробку Заливахи майже ідилічна світло-зелена, наскрізь музична картина більшого розміру – «Щедрість»* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 174).

синьо-жовтий, -а, -е. Гама кольорів державного прапора незалежної України. *Найзавязтіші приходили у вишиваних сорочках, із синьо-жовтими прапорами* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 37).

синьо-сірий, -а, -е. Сірий з синім відтінком (про колір). *І коли б навіть у нас не залишилося портрета Грабовського, ми відтворили б його величний образ з жандармського протоколу: «Голова велика, продовгувата; обличчя чисте; очі синьо-сірі»* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 210).

сіро-зелений, -а, -е. Який має забарвлення з поєднання сірого і зеленого кольорів. *Очевидно, п'ятирічне засвоєння цього світу (як на традиційну гулагівську міру – «дитячий термін») лягло художникові маревом сіро-зелених барв на душу і значною долею відкрило ракурс бачення життя* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 230).

тёмно-сірий, -а, -е. Темніший за сірий, майже чорний (про колір). Це **темно-сірі** зеківські силуети, наче нічні сови, палаючими очима пронизують теміль ночі, повної і непроглядної (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, 230)).

червоний: червона імперія; червона імперія зла, несхв. Про комуністичний СРСР як велику державу, яка несе воєнну загрозу світові. Для нас, українських шістдесятників, звичних говорити і писати загально-визнані істини про Російську імперію, а підтекстом викривати **червону імперію**, звичних словами клясиків бити сучасну неправду – позиція російських націоналістів здавалась наскрізь фальшивою! (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 127); А тим часом падіння влади Антихриста в Європі почалось уже після поразки фашизму. Саме тоді настала хвиля клерикалізації Німеччини, Польщі... Нарешті та хвиля захоплює і пустелі **червоної імперії зла** (75). – Англ. Evil empire – літературний вираз, що став політичним кліше завдяки американському президенту Рональду Рейгану, який у 1983 р. публічно у виступі у Флориді перед Національною асоціацією євангелістів США назвав СРСР «імперією зла» і «центром Зла в сучасному світі» та оголосив своїм завданням боротьбу з ним. Колірний прикметник червоний пов'язаний з державним прапором СРСР – червоним полотнищем з серпом і молотом. Червоний прапор – релігійний і військово-політичний символ, здавна відомий українцям, корінним жителям Київської Русі, один з історичних символів українського народу. У XIX – XX ст. став одним з основних символів революційної боротьби, також більшовизму, соціалізму, через що на ставлення до нього стали впливати політичні уподобання людей: для одних він став символом свободи й звільнення від рабства, для інших – символом насильства, геноциду, смерті. **Червона мітла, зневажл.** Про комуністичний режим у колишньому СРСР з його репресивним апаратом. Але на спустошеному війною і **червоною мітлою** західньому і східньому березі дець під уламками залишився скарб – пісня і молитва матері (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 31). **Червоне світло.** Перепони, затримки для здійснення чого-небудь. Мисливці на переляканих зайців і лисиць потрапили тут на неподатливий опір людської гідності. ..Загорілось **червоне світло: небезпечно!** (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 237). **Червоний Месія, несхв.** Про владу біль-

шовиків, які видавали себе за рятівників, визволителів. *Якийсь душевний надлам чується уже раніше, – скажімо, в наближенні червоного Месії* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 202). – У перекладі з гебраїської мови месія – помазанник. У християнській традиції йому відповідає давньогрецьке Христос. Посланець Бога на землю для порятунку людства, Спаситель. **Червоний млин**, *перен. Про радянську владу як систему, що подібно до млинових жорен, перемелювала людські життя, подрібнювала або знищувала таланти. Кожна сім'я мала свою біду та свою історію, і то важку. Червоний млин перемелював долі* (Є. Сверстюк, На полі чести, 2015, 82). **Червоний прапór.** У СРСР: прикріплене до держака або шнура полотнище червоного кольору як державний символ, символ пролетарської революції. *Коли ж повернутися до його [Михайла Зерова] згадок про зустріч зі смертю, то щоразу та смерть була з червоним прапором!* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 249). / (Символ революційної боротьби, лівого руху, соціалізму й комунізму). **Червоний терóр.** Ізоляція і знищення більшовиками своїх потенційних противників у період громадянської війни 1918 – 1922 рр. *Ленінський декрет 5 вересня 1918 року про червоний терор був декретом над усіма декретами* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 20). || Про репресії проти різних верств суспільства за Радянської влади. *Епідемія соціалістичного опрощення і «червоного терору» уможливила прийняття частиною інтелігенції навіть большевицько-ідеологічного шантажу й «революційної законності»...* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 48). **Червоні партизани**, *авт.* Учасники збройного повстання у 1944 р. частини армії Першої Словацької республіки проти вермахту й уряду першого президента Йозефа Тисо під час Другої світової війни. *Бог милував його [Михайла Ореста-Зерова] і під час зустрічі з червоними партизанами у Словаччині 1944 року. Вони забрали у нього цигарковий папір, на якому були записані переклади Вергілієвої «Енеїди», якимось дивом передані Миколою Зеровим із Соловецького табору, а самого вирішили про всяк випадок розстріляти. Куля пройшла по черепу, контужений упав, а потім на сирій землі опритомнів і попрямував далі на Захід* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014, 249). – Йозеф Тисо (1887-1947) – римо-католицький священик, теолог, президент Першої Словацької республіки (1939-1945). Повішений за співробітництво з нацистами.

чорний: чорна діра. Те, що не викликає схвалення, низьке, підступне, підле. *Чорна діра з прапора переноситься в душу, і вітер часу вимітає «на смітник історії» честь, порядність, національну гідність. Він інтегрує їх в «ідейність і беззавітну відданість», а ці дешеві заміники моралі нічого не вимагають від особи, крім послуху і вгадування* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1990), 14). **Чорна робота.** Некваліфікована, найчастіше фізично важка або брудна робота. *У всіх побутових ситуаціях вона [Алла Горська] вирізнялася з гурту і брала на себе найважчу чорну роботу* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (2006), 294); *Коротко – етапи його [Василя Стуса] життя. ..Військова служба – стройбат на Уралі – три роки. ..Різні чорні тимчасові роботи – сім років* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1991), 213). **Чорний світ.** 1. Важке, безпросвітне, безрадісне життя. *На чорний навколишній світ Лесів дивиться очима тих добрих синів гір, що все бачили і не можуть змалитися до дрібної мсти або темної розпуки* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1988), 226). 2. *заст.* Люди, які належать до нижчого, непривілейованого стану, недворянського походження; простолюд. *Велика затишна хата біля церкви.. – тут 1769 року народився в сім'ї якогось канцеляриста майже «дворянський» хлопчик Іван [Котляревський]. ..Ми не знаємо і не знатимемо, як перелітали через цей високий тин вісті з чорного світу, в якому доконували гетьманську Україну* (Є. Сверстюк, Світлі голоси життя, 2014 (1999), 56). **Чорні списки*.** Перелік чого-небудь небажаного, що підлягає забороні. *Всі ми втішилися на цій конференції, коли зачули в доповіді академіка Русанівського слова про «ерозію совісти» – на решті почуємо каяття з перших уст за ті чорні списки заборонених слів і букв, за те мовчазне яничарство. Та де там! Самі деклямації!* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993 (1989), 58). – У СУМ: таємні списки революційно настроєних людей.

ясно-голубий, -а, -е. Голубий з ясным відтінком (про колір); світло-голубий. *Десь мені вчувається, як у сусідній камері ПКТ (нас посадили нарізно) він [Йозеф Менделевич] чистим голосом наспівує Давидові псалми і затахає на оклик наглядача: «Менделевич, это вам не синагога». І згадується прощальна усмішка його ясноголубих очей: було передчуття, що нас розкидають* (Є. Сверстюк, Блудні сини України, 1993, с. 113).

Джерела

Є. Сверстюк, Блудні сини України – Сверстюк Євген. Блудні сини України. – К., 1993. – 256 с.: іл.

Є. Сверстюк, Світлі голоси життя – Сверстюк Є.О. Світлі голоси життя. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2014. – 768 с.

Є. Сверстюк, На полі чести – Сверстюк Євген. На полі чести. – К., 2015. – 368 с.: іл.

Література

1. Гусарова Н.П. Белій цвет в произведениях К.Г. Паустовского // Словоупотребление и стиль писателя. – Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1995. – С.141 – 148.

2. Качаева Л.А. О прямом и образном употреблении прилагательного *жёлтый* в прозе А.И. Куприна // Вопросы теории и истории языка. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1969. – С. 130 – 137.

3. Лилич Г.А. О слове *серый* в творчестве М. Горького // Словоупотребление и стиль М. Горького. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1962. – С. 120 – 135.

4. Трифонова С.В. О прямом и образном употреблении слова *голубой* у М. Горького // Словоупотребление и стиль М. Горького. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1962. – С. 136 – 147.

5. Язикова Ю.С. Красный цвет в окурловском цикле М. Горького // Вопросы теории и истории языка. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1969. – С. 130 – 137.

Kozyreva ZINAIDA

Lexicographic reproduction of color terms in the writings of Yevhen Sverstyuk

In the article the words indicating colors are examined as an important part of Yevhen Sverstyuk's means of expression system. Special attention is paid to the originality of color-related terms and expressions used both in literal and figurative meanings. The use of such lexical tools is strongly determined by the writer's unique artistic concept along with his peculiar aesthetic principles and world outlook, which is specially noted in the article. In addition, color terms are presented in the form of dictionary entries.

Key words: language creation, color names, color palette, metonymy, symbolization, context.